

הרב ניסן אלפרט

ראש הכולל להוראה

בדין האוכל מיני מתיקה קודם סעודת הנישואין

סימן א'

האוכל מיני מתיקה כגון עוגות, פת הבאה בכיסנין, בשר, דגים, דייסא, ופירות, או שותה מיני משקין בבית המשתה של החתונה קודם סעודת הנישואין המכונה „שמארגעסבארד“ מה דינו לענין ברכה אחרונה? — ושאלה זו מתפרדת לג' חלקים:

(א) אם צריך לברך ב"א מיד אחר גמר אכילתו או לא.

(ב) אם לא בירך מיד ונזכר בתוך הסעודה, אם צריך לברך עליהם ב"א או לא.

(ג) אם בירך כבר ברהמ"ז, אם צריך לברך עליהם ב"א או לא.

ואתחיל בס"ד בסעיף א) של השאלה.

סעיף א) האוכל אוכלים ומשקין קודם סעודת הנישואין, צריך לברך ב"א עליהם מיד בגמר אכילתו או לא.

תשובה: סדר בית המשתה של החתונה כך הוא, מתאספים האורחים באולמי קבלת פנים של החתן והכלה, ושם נותנים להם לאכול ולשתות מאכלים ומשקים שונים כגון מיני מזונות בשר ודגים, דייסא, יינות, יי"ש, ומי-סאדא. ומשם הולכים לחדר סידור קידושין ונישואין, ואח"כ יושבים אצל שלחנם לאכול סעודת נישואין.

וצדדי הספק הוא אם צריכים לברך ב"א מיד או יכולים הם לפטור מלברך ב"א בבהמ"ז, תלוי אם הם נחשבים כדברים הבאים מחמת הסעודה קודם הסעודה, פי' שריבוי האוכלים והמשקין פותחים את בני המעיים וגורמים להמשיך את הלב לאכילה ונחשבים כחלק מן הסעודה שנפטרים בבהמ"ז, או דילמא הם כדברים שאינם שייכים להסעודה מחמת הנימוקים האלו: (1) שנאכלים קודם הסעודה;

(2) עיקר אכילתם ושתייתם הם לתענוג ולא לגרר תאות האכילה; (3) שינוי מקום שמפסיק אכילתם ומתחייב מיד בב"א; (4) שיהוי זמן רב בין אכילתם לסעודת הנישאוין ובינתיים מסדרים החופה וקידושין, עקר דעתו מלאכול ולשתות.

(1) דברים הנאכלים קודם הסעודה — שיטת הרשב"א

וז"ל הרשב"א בחידושיו (ברכות מ"א:): ועדיין יש מדה ד' שלא נתפרשה והוא דברים הבאים לפני הסעודה שדעתו לאכול פת אחריה לפי שי"ל שהם כדברים הבאים לאחר הסעודה וטעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם, או נאמר שהם כדברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה שאף הן מעוררין התאוה וגורמין בריבוי המזון ולפיכך אף הן אינם טעונים ברכה לאחריהם, ולפי הסברא הראשון עיקר שכל שהוא קודם הסעודה אינו מכלל הסעודה כלל.

וג"ל שהיא המחלוקת בירושלמי (ברכות פ"ו ה"ד) אמר ר"ז מן דאנן דחמיין לרבנין סלקין לריש ירחא ואוכלין ענבין ולא מברכין בסופה לא ביש בדעתו לאכול פת. פי', בתמיהא, נראה דלדעת ר' זעירא כל שבדעתו לאכול פת אע"פ שאכל ענבים קודם שיתחיל בסעודה הרי הוא כאילו אכלן בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה ואינן טעונים ברכה לאחריהם, אבל למטה משם אמרו בירושלמי (שם סוף הל' ה') רבי בא בריה דרב פפא בעי אהין דאכל סולת ובדעתיה מיכל פיתא מהו מברכה עליה דסולתא בסופה רבנן דקיסרין פשטין ליה צריך לברך בסוף, וכ"נ עיקר, עכ"ל. ומהו סלת? הפני משה פירש שהוא מיני מאכלים הנעשים מסלת ונקרא מעשה קדרה (וכ"כ המהר"ש סירליאו) ובפירוש מבעל ספר חרדים כתב שהוא סלת מבושל שברכתו במ"מ.

ומתבאר מהרשב"א שאינו מחלק בין דברים הבאים להדיא לגרר תאות האכילה לבין דברים שמעצמן גוררים תאות האכילה אע"י שהאוכל אוכלן לתענוג, דאל"כ היה לו לפרש שיש מדה חמישית האוכל דברים קודם הסעודה כדי לגרר תאות האכילה, או שסובר שמן הסתם אוכלם קודם הסעודה כדי לגרר תאות האכילה ומדמה אותם לפירות הנאכלים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה, פי' שלא באו ללפת את הפת אבל הם מסייעים להמשיך את הלב לאכילה.

שיטת הרא"ש

אבל הרא"ש דעת אחרת אתו — וז"ל בפ' ע"פ סוף סי' כ"ד הילכך צ"ל דיין שלפני המזון כיון שבא לפתוח בני מעיים ולהמשיך אדם לתאות אכילה ברהמ"ז פוטרנו וא"צ לברך אחריו אף כשאין לו יין בתוך המזון ולא דמי לדברים הבאים אחר הסעודה קודם בהמ"ז דטעונין ברכה לפנייהם ולאחריהם דהתם סילק מלאכול

ואותם דברים אינם בכלל הסעודה כלל הלכך אין בהמ"ז פוטרתן אבל דברים הבאים לפני הסעודה כגון פרפראות ויין שבא לגרר ולהמשיך לסעודה בכלל הסעודה הן ונפטרין בבהמ"ז עכ"ל.

מתבאר מדברי הרא"ש שדברים הבאים קודם הסעודה להמשיך הלב לאכילה הם מכלל הסעודה ובהמ"ז פוטרתן, ולפיכך פסק הרא"ש שא"צ לברך ב"א לאחר שתיית ב' כוסות מהד' כוסות, ודלא כדעת הרי"ף, ומיניה דאף שאינו שותאם להדיא לגרר תאות האכילה כי אם למצוה, אעפ"כ נחשבים כדברים הבאים לגרר תאות האכילה, ויש לדחות כי המצוה היא שישתה דרך חירות כבני מלכים ששותים קודם הסעודה להמשיך לסעודה.

אמנם ממה שפסק הרא"ש (שם, סי' ד') דיין של קידוש והבדלה פוטר מלברך על היין שבתוך הסעודה וא"צ לברך ב"א על מה ששתה, ופירש שם הקרבן נתנאל ס"ק ס' דהא דהוסיף הרא"ש שא"צ לברך ב"א על מה ששתה שלכאורה היא משנה שאינה צריכה, שאם צריך לברך ב"א אמה ששתה איך יכול לפטור את היין ששותה בתוך הסעודה בברכה שבירך על היין שקודם הסעודה, אלא שבא לחדש דאף אם לא ישתה יין בתוך הסעודה א"צ לברך ב"א על היין ששתה קודם סעודה, ואע"פ שלא שתה להנאתו דהא כוס של חובה היא, מ"מ איהו מילתא דידיה עביד, וגורם להמשיך הלב לאכילה ומכלל הסעודה היא וא"צ לברך ב"א, וכ"כ המהרש"ל ודלא כמהרש"א יעו"י"ש.

הצד השווה שבין הרא"ש והרשב"א שאינם מחלקים בין דברים הבאים להדיא לגרר הלב לאכילה או לא, אלא כל שהדברים גורמים ריבוי תאות האכילה הוו כדברים הבאים לגרר תאות האכילה, אלא שלהרשב"א כל שאוכל קודם הסעודה אינם שייכים להסעודה וצריך לברך ב"א אע"פ שהם ממשיכים את הלב לאכילה, ולהרא"ש כיון שהם ממשיכים את הלב לאכילה אע"פ שאוכלם או שותה מהם קודם הסעודה מישך שייכי להסעודה והוה כבאים בתוך הסעודה ונפטרים בבהמ"ז.

שיטת הגר"ז

וישנה שיטה ממוצעת והיא שיטת הגר"ז (שו"ע או"ח סי' קע"ו) וז"ל וכן כל מי שאוכל לפני הסעודה פרפראות כגון מיני מתיקה או מיני פירות לפתוח בני מעיים ולגרר ולהמשיך הלב לאכילה וכו' א"צ לברך אחריהם לפני הסעודה שנפטרים בבהמ"ז אבל אם אוכלם לתענוג בלבד ולא לגררו להמשיך הלב לסעודה צריך לברך לאחריהם ואינם נפטרים בבהמ"ז כמו יין של הבדלה, עכ"ל. הרי שמחלק הגר"ז שתלוי בכוונת האוכל אם אוכלם להמשיך הלב לאכילה הם כחלק מהסעודה ונפטרים בבהמ"ז, ואם אוכלם לתענוג צריך לברך ב"א, ואינו תלוי

בפעולת המאכלים והמשקים שהם פותחים את המעיים וגורמים להמשיך הלב לאכילה אף שכונת האדם הוא לתענוג, ולכאורה שיטה זו היא דלא כמאן, לא כהרשב"א שסובר שלעולם צריך לברך ב"א אמה שאוכל קודם הסעודה אפילו אם מכוין להמשיך הלב לאכילה, ודלא כהרא"ש שסובר שתלוי בפעולת האכילה ולא בכונת האוכל, והמ"ב (סי' קע"ו ס"ק ב') העתיק דברי הגר"ז להלכה.

וצ"ל כיון דהרבה ראשונים חולקים על הרא"ש וסוברים דאין יין שלפני המזון נפטר בבהמ"ז, ה"ה, הרי"ף דפסק דצריך לברך ב"א על ב' כוסות הראשונות, והרמב"ן והר"ן שסוברים דצריך לברך ב"א על היין ששתה קודם המזון אעפ"י ששתה בתוך המזון, הראב"ד בהגהותיו על בעל המאור סובר דצריך לברך ב"א אפילו על היין ששתה בתוך המזון, וכ"ה דעת התוס' רי"ד, והתוס' בע"פ (ק:) פסקו דאם אינו שותה בתוך המזון צריך לברך ב"א, שיטת הי"מ בתוד"ה ור"ש (ברכות מ"ב:) דאפילו הבדיל אחר נט"י אינו פוטר את היין שבתוך הסעודה, ומשמע שצריך לברך ב"א, והיש מחמירים שם להבדיל קודם נט"י דאז ודאי צריך לברך ב"א ולא פטר יין שבתוך המזון, שיטת החינוך הובא במג"א (סי' קע"ד ס"ק י"א) שאפילו האוכל מליח בתוך המזון לפתוח תאות המאכל צריך לברך לפניו ולא לאחריו, ומסתבר שאם אוכלו לפני המזון לשיטתו צריך לברך ב"א.

ובשו"ע סי' רצ"ט סעי' ח' משמע מהמחבר שאם הבדיל על הכוס ולא שתה יין בתוך הסעודה צריך לברך ב"א, א"כ די לנו אם ננקוט כהרא"ש בשתה יין לפני המזון בחול ששותה להמשיך את הלב לאכילה, אבל לא בשותה כוס של הבדלה שהיא לחובה, וה"ה באוכל לתענוג שלא לצורך הסעודה צריך לברך ב"א, ועיי' במג"א סי' קע"ד ס"ק י"א שכתב בשם הטור סס"י ער"ב דמה שבא להמשיך תאות המאכל חשוב כבא מחמת הסעודה וכ"כ התוס' פסחים (קט"ז). וז"ל פרפראות היינו דברים הממשיכים האכילה כגון דגים קטנים ותמרים וירקא היו רגילים לאכול בין מאכל למאכל לפיכך פטר להו פת לפי שבא לצורך סעודה שע"י כן אוכל יותר וכ"כ הב"ח סי' קע"ו, ועיי' במג"א סי' קס"ח ס"ק כ"א, ובערוך השלחן סי' קס"ח ס"ק ל"ב ול"ג.

תמיהת הערוך השלחן על שיטת הרשב"א

שיטת הרשב"א הבאנוה לעיל שכל שאוכל ושותה קודם הסעודה אינו שייך להסעודה וצריך לברך ב"א עליהם, והערוך השלחן תמה על דבריו דאיך יפרנס את המשנה (ברכות מ"ב). ששנינו דפרפרת שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון, ולפני המזון הוא קודם נט"י והמוציא, ובהכרח כן הוא דאם לאחר המוציא לא שייך ברכה לפרפרת שהרי הפת פוטר ולפ"ז מוכרח להדיא דכשאוכל פרפרת לפני המזון א"צ ברכה אחרונה משום דזה שייך ג"כ להסעודה וברהמ"ז פוטרתה, דאל"כ אלא

שבירך ברכה אחרונה מה שייך שיפטור את שלאחר המזון הא כבר בירך ברכה אחרונה.

וע"כ הסיב דעת הירושלמי דהירושלמי בפ"ו סוף ה"ה באהן דאכל סולת וכו' איירי במי שאכל סולת בלא כוונה לאכלם לפני הסעודה לפרפרת להמשיך המאכל אלא לא היתה כוונתו רק לאכול הסולת אך בעת שאוכל נתיישב לאכול פת ובזה מסיק שלא פטרוהו מב"א שאין לזה שייכות להסעודה, ושם בסוה"ד איירי שאכלם לפרפרת.

והנה פירושו בהירושלמי דחוק לחלק בין הדבקים כיון שאותו הלשון ממש נאמר בסוף ה"ד ובסוף ה"ה, ומהיכי תיתי לחלק שבה"ד איירי שאכלם לפרפרת ובה"ה אכלם שלא לפרפרת, וכדי ליישב שיטת הגר"ז שמחלק בין אוכלם לתענוג או לגרר האכילה שלא יקשה עליו מהירושלמי מוטב לומר שהירושלמי בב' המקומות איירי בשלא אכלם להמשיך הלב לאכילה ופליגי אהדדי כמו שפי' הרשב"א.

יישוב לתמיהת הערוך השלחן על הרשב"א

אמנם לאחר העיון איני רואה מקום לתמיהתו מב' טעמים: א) שהרשב"א יפרש דברך על הפרפרת איירי לאחר שנטל ידיו קודם ברכת המוציא דאז הוה כאתחלתא דסעודה, וכן פירשו בתוס' שם (מ"ד.) וכן משמע מהברייתא והתוספתא בסדר הסיבה, אבל מה שאוכל קודם הסעודה אינו שייך להסעודה, ואפילו את"ל שזה דוחק כיון דהרשב"א בחידושו לא הזכיר דבר זה, י"ל דאה"נ דברך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון, אבל אה"נ שחייב לברך ב"א אחר אכילת הפרפרת שלאחר המזון, ואם נפשך לומר שכיון שנתחייב לברך ב"א על הפרפרת שלפני המזון אינו יכול לפטור הפרפרת שלאחר המזון כמו שכ' הרא"ש בסוף פ' ע"פ סי' כ"ד, הלא כמה ראשונים חולקים עליו הרי"ף, הרמב"ן, והר"ן, וכ"נ מסתימת לשון הרמב"ם שסובר שכל מה שאוכל או שותה לאחר הסעודה צריך לברך ב"א ואינו נפטר בבהמ"ז, ולדידיה ודאי יברך ב"א על הפרפרת, שלאחר המזון. וז"ל תשובת הרשב"א הובאה בב"י סי' תע"ג שאלת מה לברך בטיבול ראשון, ואחריו אם אכל כזית, תשובה. כל שאכל כזית צריך לברך אחריו שאין ברהמ"ז פוטרת מה שאכל קודם הסעודה ואינו מסייע בסעודה כלל והוי זה כדברים הבאים לאחר הסעודה שלא מחמת הסעודה שטעונים ברכה לפניהם ולאחריהם, ומ"מ אינו ראוי לברך לאחריו מיד עד שיאכל מרור וכו' ולאחר המזון מברך ברכה שלאחריה ופוטרו אותו ואת הירק שאכל בטיבול וכן נהגתי והנהגתי עכ"ל, ומבואר להדיא כדברינו.

אמנם צ"ע דהרשב"א פסק שא"צ לברך ב"א על היין שבתוך המזון דכל דברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה נפטרים בבהמ"ז וכש"כ יין דאיהו נמי למיזון, והעתיק ראית התוס' לדין זה מתלמידי דרב דחד בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא וקא מפרשי טעמיה דברוך בכסא דברכתא משום דברכת המזון הויא הפסקה וכו' אלמא לא בריך אכסי דקודם ברכה לאחריהן דאי בריך עליה לבסוף מ"ש משום הפסק ברכה תיפוק ליה משום דכיון דברך עלייהו לבסוף הוה גמר שתייה ואידך בעי ברוכי, ולפי מש"כ ליישב דעת הרשב"א קשה להבין ראית התוס', דנניח שצריך לברך ב"א על היין שבתוך המזון אעפ"י כ אינו צריך לברך מיד כיון שישתה מכוס של ברכה יברך אחריו ב"א ויכוין לפטור את היין ששתה בתוך המזון, ומכאן משמע שסוברים לכאורה שאם נתחייב לברך ב"א, או דצריך לברך מיד, או שבגין זה אינו פוטר היין ששותה אח"כ כסברת הרא"ש סו"פ ע"פ, ואולי י"ל שסוברים דאם חייב לברך ב"א על היין שבתוך המזון ודאי אין נכון להמתין עד שישתה כוס של ברכה כיון שבהמ"ז מפסיק ביניהם, ובהמ"ז הוה גמר שתייה הראשונה ואין לברך ב"א אחת על שתייה, וצ"ע.

סיכום לדינא

נחזור לעניננו, הנה לדעת הרשב"א ודאי חייב לברך ב"א על המאכלים ומשקים שאוכלים ושותים קודם סעודת הנישואין שאינם שייכים לסעודה, ואינם נפטרים בברהמ"ז.

וצע"ק שהרשב"א פסק בחידושיו שבאוכל פת הבאה בכיסנין לאחר הסעודה א"צ לברך ב"א דברהמ"ז פוטרתו כיון שהוא מזון, ובאכל קודם הסעודה סתם דבריו ומשמע שכל מה שאכל אפילו מיני מזון חייב לברך ב"א, וצריך לחלק בין אוכל לאחר הסעודה כיון שהם מיני מזון הוו כהמשך להסעודה, רק כיון שאינו בא ללפת את הפת כי אם לקינוח צריך ברכה ראשונה, אבל מה שאוכל קודם הסעודה לא שייך לסעודה כלל.

לשיטת הגר"ז שבנוי' על אדני המג"א ולדבריו הסכימו המ"ב והערוך השלחן ג"כ נ"ל שצריך לברך ב"א, הנראה שבשעה שאוכלים את המטעמים הנ"ל אין דעתם לאכלם לגרר תאות האכילה כיון שהוא זמן רב קודם הסעודה, ועיקרן נאכלים לתענוג, וגם דעת בעלי שמחה לכבד את האורחים במאכלים אלה לא לזה, אלא מחמת שיש אנשים שלא ישארו לסעודת נישואין — ועוד כדי לפאר את השמחה בריבוי מאכלים ומשקים, ועוד דאימתי י"ל שאוכל כדי להמשיך את הלב לאכילה היינו באדם האוכל על שלחנו ובדעתו לאכול הסעודה, אז י"ל שאוכל קודם הסעודה כדי להמשיך את הלב לאכילה — דאל"כ למה אוכלם קודם הסעודה, יאכל מהם בתוך הסעודה, אבל בנידון דידן שאוכלים ושותים מה שניתן להם, נ' יותר שהם מקיימים האי עלמא כבי הילולא דמיא חטוף ואכול וכו'.

ואפילו לדעת הרא"ש י"ל שצריך לברך ב"א שהרי כתב הלכך נ' דיין קידוש והבדלה שעל שלחנו א"צ לברך ב"א, דאז י"ל שמישך שייכי להסעודה, משא"כ בנידון דידן שאוכלים ושותים בחדר אחר ויש הפסק רב ביניהם ובינתיים עקר דעתו מלאכול ולשתות אין להם שייכות להסעודה.

וז"ל המ"ב (סי' קע"ד ס"ק כ"ד) ד"ה שלפני המזון, דכיון שבאים לפתוח המעיים להמשיך האדם לתאות המאכל הוי ג"כ כדברים הבאים מחמת סעודה, ופשוט דזה דוקא אם שותה סמוך למזון עכ"פ דהוי כאתחלתא דסעודה אבל בלא"ה לא, עכ"ל, וכ"כ הערוך השלחן (סי' קע"ו סעי' ח') וז"ל ופשיטא בשבת כשנותנין לאחר קידוש מיני מתיקה ושאר דברים ובדעתם שבזמן קצר ליטול ידיהם ולאכול פת דודאי א"צ ברכה אחרונה שהרי הקידוש הוא במקום סעודה והכל הוא מהסעודה, עכ"ל, וכ"כ החיי אדם (כלל מ"א, סעי' ד') אכל מ"מ כגון (לעקיך, לביבות, דייסא) ולא יאכל ממינים אלו בתוך הסעודה או שיפסיק הרבה עד הסעודה צריך לברך ב"א, עכ"ל, ודון מהם לנידון דידן שצריך לברך ב"א הראויה לכל מין ומין שאכל או ששתה.

קושיא על פסקם של האחרונים שאם אינו אוכל דברים הגוררים את

תאות האכילה סמוך לאכילה צריך לברך ב"א — ויישוב לזה

איברא שעל כולם קשה לי מדברי התוס' (פסחים ק: ברכות מ"ד:) וחבל ראשונים שמתנבאים כמותם שהביאו ראיה שייך לפני המזון פוטר את היין שבתוך המזון מהא דאמר ר' יוחנן שאותם בני אדם שקידשו בביהכ"נ אף ידי יין יצאו וא"צ לברך על היין ששותים בביתם בתוך הסעודה, ואף שאין הלכה כרבי יוחנן משום דסברינן דשינוי מקום הוה הפסק, אבל כה"ג באותו מקום בביתם הדין הוא שפוטר את היין שבתוך הסעודה וא"צ לברך ב"א על היין ששתה קודם הסעודה, ומשמע דאפילו ששהא זמן רב בנתיים, דהא לר"י צריך ללכת מביהכ"נ לביתו ולא חילק בין אם ביתו סמוך או רחוק מביהכ"נ וברכת בופה"ג שברך בביהכ"נ פוטר את מלברך על היין שבתוך הסעודה וא"צ לברך ב"א על היין ששתה, הרי רואים אנו שאפילו הפסיק בזמן רב כיון שבדעתו לאכול הסעודה לא הוה הפסק דמישך שייכי להסעודה, והרא"ש העתיק ג"כ כדברי התוס' ומתוך זה פסק שהיין שלפני המזון פוטר את היין שבתוך המזון, ואפילו לא שתה יין שבתוך המזון א"צ לברך ב"א דבא לפתוח את הבני מעיים ולהמשיך תאות האכילה (כפי' הק"נ והמהרש"ל) וא"כ יש ללמוד מהם שאפילו ששהא זמן רב בינתיים א"צ לברך ב"א.

איברא שהם דחו את הראיה מר"י דאפשר דכוונתו לומר שפוטר את היין ששותה לפני המזון, והביאו ראיה מהא ששנינו (ברכות מ"ב.) דברך על היין לפני המזון פוטר את היין לאחר המזון וכש"כ היין שבתוך המזון דלשתות עדיף מלשרות, יעוי"ש בדבריהם, וא"כ אין לך בו אלא חידושו דוקא יין ששותה סמוך לסעודה

פוטר ולא מה ששתה זמן רב קודם הסעודה, אבל אינו במשמע דבריהם שחזרו מתחלת דבריהם ונשתנה הדין ממש"כ בתחלה, ורהיטת דבריהם הוא שאף שיש לדחות הראיה מר"י, עכ"פ קם דינא מהראיה השניה, והוה רק שינוי מקור ולא שינוי דין, וצלע"ג.

והנלפענ"ד לומר שהתוס' וש"ר איירי בברך על היין שלפני המזון שפוטר את היין שבתוך המזון, וכיון שמחמת ברכה אחת נפטרים ב' שתייות מישיך שייכי להדדי והוו כשתיה אחת, ובכה"ג אפילו שותה זמן רב קודם הסעודה אם דעתו לשתות בתוך הסעודה א"צ לברך ב"א על מה ששתה קודם הסעודה, אבל אם שתה יין לפני הסעודה ולא ישתה בתוך הסעודה דלענין זה אין לנו ראיה לא מר"י ולא מהמשנה דברכות, אם צריך לברך ב"א או שנפטר בברהמ"ז, ואין לנו אלא דברי הרא"ש בסו"פ ע"פ סי' כ"ד שכתב שכל שאוכל ושותה לפתוח הבני מעיים ולהמשיך הלב לאכילה הוה כדברים הבאים מחמת הסעודה ונפטרים בבהמ"ז והוה כאילו אכלם בתוך הסעודה, י"ל דהיינו דוקא באוכלם סמוך לסעודה דיש להחשיב כאתחלתא דאכילה ולא כשאכלם זמן רב קודם הסעודה.

ואף שהרא"ש ש"כ שמטעם זה א"צ לברך ב"א על ב' הכוסות ששתה קודם הסעודה, אף שהכוס הראשון לא היה סמוך לסעודה והפסיק באמירת הלל והגדה בנתיים וגם הכוס הראשון נפטר בברהמ"ז וא"צ לברך עליו ב"א, י"ל כוס ראשון שאני שישבו אצל שלחן ערוך וקבעו עצמם לסעודה, וגם הוא כוס של קידוש שבא מחמת הסעודה, אבל בענין אחר לא, וכן מדוייק מלשונו שכ' (פ' ע"פ סי' ד') הלכך נ' דיין קידוש והבדלה שעל שלחנו וכו' ודעתו לשתות יין בתוך הסעודה א"צ לברך על היין שבתוך הסעודה, וגם א"צ לברך ב"א על מה ששתה, והא דמשמע דגם לפטור את היין שבתוך המזון צריך להיות שישתה קודם הסעודה על שלחנו, י"ל דנקט זה משום כוס של הבדלה, דבאינו מבדיל על שלחנו כי אם בחדר אחר אינו שייך להסעודה כלל אבל לענין אם שתה באקראי בחול ודעתו לשתות בתוך הסעודה א"צ לברך לא ב"א על מה ששתה ולא ברכה ראשונה אמה שישתה אע"פ שאינו סמוך כ"כ לסעודה כמו שדייקנו מדברי ר' יוחנן, וצע"ע.

ועוד מסתבר דאפילו אם היינו אומרים שלא כדבריהם וגם באינו אוכל סמוך לסעודה הוה כאתחלתא דסעודה כיון שהאכילה מועילה וצריכה להסעודה היינו דוקא שלא יתעסקו בשום דבר בינתיים כי אם יושבים עד שיתחילו הסעודה, ולר"י אפי' הולך ממקום למקום להמשיך שתייתו, אבל אם ילכו לנוח קצת או לעסוק במלאכה או יתפללו וילמדו בנתיים, אז נקרא האכילה שאכלו קודם מנוחתם או עבודתם, וכמו כן בנידון דידן שאוכלים ושותים קודם החופה, אז נחשבת לאכילה שקודם חופה ולא לאכילה שקודם הסעודה ונתפרדה החבילה, ואפשר שגם גדולי האחרונים כיוונו לזה.

שינוי מקום

ועוד לכל הנ"ל יש טעם נוסף להצריך ב"א על מה שאכל ושתה קודם סעודת הנישואין, והיא שיטת הר"ח, הרי"ף הרמב"ם, והרמב"ן, שפסקו כרב ששת דבין שאכל דברים הטעונים ב"א במקומן ובין דברים שא"צ ב"א במקומן אם שינה מקומו מפסיק סעודתו ומברך למפרע אמה שאכל וחוזר ומברך ברכה מלפניה אמה שיאכל, וכדבריהם פסק המחבר בשלחנו הטהור (סי' קע"ח סעי' א') וכפי הרגיל משנים מקומם מאולם קבלת פנים של חתן וכלה והולכים לחדר שני לאולם החופה, ולפי פסקו של המחבר ודאי חייבים לברך ב"א, ואעפ"י שאנו נהגו לקולא כשיטת התוס' והרשב"ם שהלכה כר"ח שבאכל דברים הטעונים ב"א במקומן כשחוזר א"צ לברך לכתחלה, ושינוי מקום אפילו בדברים שאין טעונים ב"א במקומן הוה רק כהיסח הדעת שצריך לברך רק ברכה שלפניה, אבל א"צ לברך ב"א אמה שאכל קודם, יעוי"ש בהגהת הרמ"א סוף סעי' ב', עכ"פ שיטת הראשונים ופסקו של המחבר אינה שיטה דחוויה אלא שמדין ספק ברכות לקולא נהגו להקל אבל ודאי שיש לצרפם לטעמים שנוכרו לעיל להצריך ב"א ולצאת מידי חשש ברכה שאינה צריכה.

וגם הרמ"א כתב שלכתחלה לא יעקר ממקומו בלא ברכה דחיישינן שמא ישכח מלחזור ולאכול, ואף שהגרע"א, והמ"ב בביאור הלכה שם, קיהו בדברי הרמ"א עכ"פ סיים שם וז"ל אכן אם הוא משער שאפשר שיפלוג הרבה מסתברא דיברך מקודם ובפרט אם לא הניח מקצת חברים בודאי נכון לברך ואין לחוש לברכה שא"צ כי נוכל לצרף לזה דעת המחבר דסתם כהרמב"ם והגאונים דפסקו דבכל גווני משיצא מפתח ביתו צריך לחזור ולברך עכ"ל, וה"ה בעניננו שלפעמים שוהים יותר משעה ומחצה עד שיושבים לאכול סעודת הנישואין שנכון לברך ב"א אפילו לפי מנהגנו שאנו נוהגין לקולא כשי' התוס', ועיי"ש בביאור הלכה שהראה את מקור הרמ"א מדברי המאור ויש לי להוסיף עליו שכן כתב הריטב"א על פסחים בשם הר"י קשא, ובאמת לישנא דברייתא מדויק מאד לשיטתם דקתני בני חכורה שהיו מסובין ועקרו רגליהן לצאת לקראת לחתן וכו' כשהן יוצאין אין טעונין ברכה למפרע כשהן חוזרין אין טעונין ברכה לכתחלה בד"א שהניחו שם זקן או חולה, אבל לא הניחו שם זקן או חולה כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע וכו', ודייקא הגמ' מדקתני עקרו רגליהן (פי' ולא קתני יצאו) מכלל דבדברים הטעונים ברכה לאחריהן במקומן עסקינן וכו', והנה אם נאמר כסברת הגרע"א והמ"ב דכשיוצאים באמצע סעודה א"צ לכתחלה לברך למפרע, קשה קצת דא"כ למה קתני עקרו רגליהן לצאת, הא איירי הברייתא בהניחו שם זקן וחולה וביציאתם לא גמרו הסעודה ומותרים ללכת מבלי לברך, ועוד דאסורים לברך דגורמים ברכה שא"צ א"כ למה קתני עקרו שמשמעו שבדין שלא יצאו מכאן עד שיברכו, הא כגין זה לדבריהם מותרים לצאת מבלי לברך, אמנם לפי הרמ"א אתי שפיר מאד דאפילו

כה"ג שיוצאים באמצע סעודתם מן הדין שיברכו קודם שיצאו מכן דשמהו ישהו זמן רב עד שירעבו או ישכחו מלחזור ולברך, אלא מצות קבלת חתן או כלה שהיא מצוה עוברת דוחה זהירות זה וכן משמע גם מלשון רש"י ורשב"ם יעוי"ש, והוא דיוק נכון לפענ"ד וסיוע לפסקו של הרמ"א.

המשנה מקומו מחדר קבלת פנים של החו"כ לחדר החופה — שינוי מקום הוא או לא

אמנם המ"ב זי"ע לימד זכות על מנהגם של ישראל שאינם מדקדקים לברך כשמשנים מקומם מחדר לחדר אפילו בדברים שאין טעונים ב"א במקומם, יעוי"ש בביאור הלכה ד"ה בבית אחד ודלא כפסקו של המחבר (ועיין בתשובות הרמב"ם שמשמע שלא כפירושו ומחדר לחדר הוה שינוי מקום אמנם הלשון שם משובש קצת ואינו מבואר כל צרכו).

ויראה לי שבעובדא דידן גם המ"ב יודה דהוה שינוי מקום, וחילי דידי ממש"כ התוס' (ברכות מ"ג.) ד"ה בא להם יין כו' אע"פ שכל א' וא' ברך לעצמו אחד מברך לכולם, אע"ג דיין שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון כ"ש זה שלפניו הוא שאני הכא כיון שעלו להסב הוי שינוי מקום, פירושו, דהוי כשינוי מקום, אע"פ ששותים עכשיו באותו מקום ששתו בתחלה, כיון שבתחלה שתו באופן ארעי ועכשיו קבעו עצמם לסעודה הוי כשינוי מקום והוה כהסיתו דעתם משתייה הראשונה, ומתחילה עכשיו שתי' אחרת, וכ"כ הרשב"א, והר"א אשבילי, והמכתם, ופי' הרשב"ץ, והובאה סברא זו במאירי, ובענינו הוא ממש כאותו ציור שבסדר הסבה, שבתחלה אנו אוכלים ושותין באופן ארעי ואח"כ קובעים אנו לסעודה, ולחבל ראשונים הנ"ל, הוה כשינוי מקום אעפ"י שהוא באותו חדר עצמו, כש"כ לדידן שהוא מחדר לחדר או מבית לאיגרא (וחוץ מזה יש לדון אם הקבלת פנים הוא למטה והחופה היא בקומה שלישית או רביעית ואין שום רשות ודריסת הרגל לבעלי השמחה והאורחים בחדרים שבקומות שמבנתיים, די"ל דזה הוה כמבית לבית ולא מחדר לחדר בחד ביתא, ולא באתי רק להעיר).

איברא שמברייתא זו קשה על הרמב"ם והגאונים שפסקו דשינוי מקום מחייבתו לברך למפרע אמה ששתה, ולמה לא קתני בברייתא שצריכים לברך ב"א על מה ששתה קודם שהסבו, ואם ברכו ב"א מהו הרבותא שאעפ"י שכל א' וא' ברך לעצמו א' מברך לכולם, שלכאורה משמע דהרמב"ם והגאונים העומדים בשיטתו חולקים על התוס' וסוברים דלא הוה שינוי מקום, והא דצריכים לברך עוד הפעם ברכה לפנייה, י"ל כמו שכ' המאירי שבשעה ששותים קודם שהסבו לסעודה אין דעתם על הסעודה כלל, וכוונתו דהוי כנמלך, אמנם אם באנו למדה זו דהוי כנמלך שוב יש לצרף שיטת התוס' (פסחים ק':) דבשתה קודם הסעודה ונמלך צריך לברך

ב"א אע"פ שישתה בתוך הסעודה, ואינו מוכרח שהרא"ש יחלוק על זה, עי' בתפארת שמואל על הרא"ש ריש ע"פ, ואינו מוכרח.

עוד י"ל דגם הרמב"ם יודה לשיטת התוס', והברייתא מילתא פסיקא נקטה, וכיון שיש בני אדם שאינם שותים כשעור ברכה אחרונה לאו כו"ע צריכים לברך ב"א, אבל כולם צריכים לברך ברכה מלפניה, וכ"מ בראש יוסף שתירץ כעין זה, (ומה שקשה מברייתא זו על שי' רש"י ורשב"ם שיין הוה מדברים הטעונים ברכה לאחריה במקומה, והלכה כר"ח א"כ למה צריך לברך ברכה לפניה עוד הפעם, הארכתי בחידושי ואכ"מ להאריך).

והיוצא מדברינו שודאי יש לצרף שיטת הרמב"ם והגאונים כטעם נוסף להצריך ב"א קודם שיצאו מאולם קבלת פנים של החוה"כ.

סימן ב'

אכל מיני מתיקה כגון עוגות, מעשה קדירה ודייסא בשר ודגים, ופירות, ושתה מיני משקים ולא ברך ב"א עליהם ונזכר בתוך סעודת הנישואין, צריך לברך עליהם ב"א או לא

ושאלה זו מתפרדת לד' אופנים:

- (1) אכל אוכלים ומשקין ואינו אוכל מהם בתוך הסעודה.
- (2) אכל אוכלים ומשקין ואוכל מהם בתוך הסעודה — ובהם ב' מינים.
 - (א) אכל קודם הסעודה ואוכל מהם בתוך הסעודה דברים שאינם נפטרים בברכה ראשונה, מחמת הסעודה.
 - (ב) אכל קודם הסעודה ואוכל מהם בתוך הסעודה דברים שברכת המוציא פוטרן מברכה ראשונה.
- (3) אכל פת הבאה בכיסנין קודם הסעודה ואוכל ממנו בתוך הסעודה.
- (4) אכל מין מזון שהוא ספק פת וספק פת הבאה בכיסנין ואוכל מזה בתוך הסעודה.

ונשיב בס"ד על ראשון ראשון.

אופן 1) — אבל אוכלים ומשקין קודם הסעודה ואינו אוכל מהם בתוך הסעודה — צריך לברך עליהם ב"א או לא.

מכל הני טעמים שבארתי בסעיף א', חייב לברך ב"א על כל המאכלים ומשקים שאכל או שתה קודם הסעודה שאינם שייכים להסעודה, כיון שלא יאכל מהם תוך הסעודה אינם שייכים לסעודה כלל, ואפילו נזכר בתוך הסעודה חייב לברך עליהם ב"א הראוי לכל מין ומין שאכל או שתה, ואפילו אכל פרפראות ושתה יין שאילו אכלם סמוך לסעודה היה נפטר בברהמ"ז שהם באים לגרר תאות האכילה והם כחלק מהסעודה כשי' הרא"ש סוף פ' ע"פ (סי' כ"ד) וכפסקו של המחבר (סי' קע"ד) היינו דוקא בשתה יין סמוך לסעודה די"ל דהוה כאתחלתא דסעודה, משא"כ בענינו ששתה זמן רב קודם הסעודה, ואכל ושתה לתענוג ולא להמשיך הלב לאכילה אינם חלק מהסעודה, וצריך לברך עליהם ב"א אפילו בתוך הסעודה קודם ברהמ"ז (שו"ע הגר"ז סי' קע"ו סעי' ג', חיי אדם, כלל מ"א סעי' ב', מ"ב סי' קע"ו).

אופן 2א) אכל אוכלים ומשקים קודם הסעודה ואוכל מהם בתוך הסעודה — והם מסוג א) שהם דברים שאינם נפטרים בברכת המוציא.

והנה אם הם אוכלים כגון פירות שאינם מז' המינים שברכתן בורא נפשות או משקין שאינם טעונים ב"א במקומן כיון ששינה מקומו צריך לברך עליהם כשאוכל מהם בתוך הסעודה ברכה ראשונה שמחדר לחדר הוה שינוי מקום לרוב פוסקים, ואפילו למנהג העולם שמקילים כהשיטות דמחדר לחדר לא הוה שינוי מקום, והמ"ב בסי' קע"ח למד זכות עליהם, ביארתי לעיל שבכה"ג שאכלו קודם הסעודה שלא בקביעות ואח"כ קבעו עצמם לאכול הוה כשינוי מקום (תוס' ברכות מ"ג.ג., הר"א אשבילי, המכתם, תוס' הרא"ש, הרשב"א ועוד) וכן לסברת המאירי שמן הסתם אין דעתם על הסעודה והוה כנמלך ולפיכך צריכים לברך ברכה מלפניה, וכיון שאין ברכה הראשונה שברך עליהם קודם הסעודה פוטרם מלברך עליהם בתוך הסעודה לא מישך שייכי להדדי וחייב לברך ב"א על מה שאכל או שתה קודם הסעודה ב"א, ולברך ברכה מלפניה אמה שאכל בתוך הסעודה, (עי' תוס' פסחים ק': ד"ה אותן בני אדם) וטור או"ח סי' תע"ג. וז"ל הגר"ז (סי' קע"ד סעי' ו') וכל מקום שיין שלפני הסעודה פוטר את היין שבתוך הסעודה א"צ לברך ברכה אחרונה כלל וכו' לפי שנפטר הוא בברהמ"ז כמו היין שבתוך הסעודה ששניהם הם שתיה אחת כיון שנפטרו בברכה ראשונה אחת אבל המבדיל לפני הסעודה וכיון שלא לפטור היין בתוך הסעודה צריך לברך אחריו ברכה אחרונה לפני הסעודה אם שתה כשיעור (ואם שכח ולא בירך לפני הסעודה ונזכר קודם ברהמ"ז צריך לברך מיד מעין ג') עכ"ל, וה"ה בענינו כיון שצריך לברך עליהם ברכה ראשונה בתוך הסעודה מחמת שינוי מקום או היסח הדעת צריך לברך ב"א אמה שאכל ושתה קודם הסעודה (וא"י כעת למה הוכנס הדבור המתחיל ואם שכח בסוגריים).

אמנם אם אכל פירות של ז' מינים הטעונים ב"א במקומן לדין שאנו נוהגים לקולא כשיטות הראשונים שפוסקים כר"ח וכשי' רש"י ורשב"ם שכל ז' מינים טעונים ב"א במקומן ויאכל מהם גם בתוך הסעודה, דבר זה צריך תלמוד רב כיצד להתנהג, שיש לומר שכל זמן שלא ברך ב"א לא נגמרה אכילתם ואוכלים במקום שני על דעת קביעותם הראשון לסיים בו סעודתם ונפטרים מלברך עליהם ברכה שלפניה, וכיון שברכה ראשונה שברך על הפירות קודם הסעודה פוטרין מלברך על הפירות שבתוך הסעודה מישך שייכי להודי והוה כאכילה אחת, וכמו שברהמ"ז פוטר את הפירות שבתוך הסעודה מב"א ה"ה שפוטר את הפירות שאכל קודם הסעודה.

אבל לסברת המאירי (ברכות מ"ג.) שהאורחים ששותים קודם שהסבו אין דעתם על הסעודה כלל, פי', דמן הסתם אין בדעתם לפטור בברכה ראשונה כי אם מה שאוכלים או שותים עכשיו ולא מה שיאכלו וישתו בתוך הסעודה, א"כ גם בעניננו חייבים לברך עוד הפעם על הפירות שאוכלים בתוך הסעודה, וא"כ חייבים לברך ב"א אמה שאכלו קודם הסעודה.

אמנם כיון שהדין הוא דהיסח הדעת מחייב רק בברכה ראשונה ולא בב"א, א"כ אפילו אם נאמר שלא היה בדעת האורחים לפטור בברכתם מה שיאכלו בתוך הסעודה וחייבים לברך ב"א אמה שיאכלו בתוך הסעודה, עכ"פ לענין ב"א כל זמן שלא ברכו הוה כבאמצע אכילה ועדיין י"ל שמה שאוכל ושותה בתוך הסעודה ע"ד קביעותו הראשונה אוכל, והוה כאכילה אחת ולא יברך ב"א, דאף דבאופן זה הוה תרתי לגריעותא שינוי מקום והיסח הדעת מאכילה ושתיה, עכ"פ לא מצאתי סברא זו שמחמת זה ישתנה הדין לר"ח ויצטרך לברך ב"א למפרע אמה שאכל ושתה.

וקשה לי אמה שכתב הגר"ז שבהבדיל על הכוס וכיון שלא לפטור היין שבתוך הסעודה צריך לברך ב"א אע"פ שישתה בתוך הסעודה, ודין זה נתבאר בב"י סי' קע"ד ד"ה ולענין הלכה, והובא בשו"ע סי' קע"ד סעי' ד', ולא השיג עליו הרמ"א, הא כיון שצריך לברך על היין ב"א במקומה למנהגנו וכמבואר ברמ"א סי' קע"ח סעי' ב', כל זמן שלא ברך לא נגמרה שתייתו הראשונה ואעפ"י שכיון שלא לפטור בברכה על היין שבתוך הסעודה, וצריך לברך ב"א על היין שבתוך הסעודה, עכ"פ הוה רק כנמלך באמצע הסעודה או המשתה וב"א אחת פוטרין, וכיון שאגודים להודי להיפטר בב"א אחת הוה כשתי' אחת וכמו שבהמ"ז פוטר את היין שבתוך הסעודה בגררתו יפטור גם היין ששתה קודם הסעודה, דמה לי אם ברכה ראשונה מקשרם או ברכה אחרונה מקשרן, וצע"ג.

תדע שאלבא דר' יוחנן שאמר שאותם בני אדם שקידשו בביהכ"נ אף ידי יין יצאו, ולרוב ראשונים פוטר גם את היין שבתוך הסעודה, אע"פ ששתה זמן רב קודם

יין הסעודה, וגם הקידוש לא שייך להסעודה אליביה, ומדר"י נשמע לרב חסדא שבאכל דברים הטעונים ב"א במקומן שכל זמן שלא בירך לא פסקה אכילה הראשונה וכל מה שאוכל הוה ע"ד קביעותו הראשונה ונפטר מלברך גם על הפירות שאוכל בתוך הסעודה אע"פ ששתה זמן רב ביניהם, ומה"ט אין צריך לברך ב"א אמה שאכל קודם, ואפילו אם נאמר שנמלך בינתיים מלאכול עכ"פ לענין ברכה אחרונה מקושרין ב' האכילות ויפטר בבהמ"ז גם מה שאכל קודם הסעודה.

ולכאורה נראה לומר מילתא חדתא ומסתברא, ואקדים מה שקשה על שיטת רש"י והרשב"ם מברייתא דברכות מ"ג. דקתני כיצד סדר הסבה אורחין נכנסין וכו' בא להם יין כל א' וא' מברך לעצמו עלו והסבו וכו' בא להם יין אע"פ שכל א' וא' ברך לעצמו אחד מברך לכולם, והקשו התוס' למה צריך לברך עוד הפעם על היין ואמאי לא נאמר שהברכה שברך על היין שקודם הסבה יפטרנו מלברך על היין שאחר הסבה, ותירצו כיון שעלו להסבה הוה שינוי מקום, וזה ניחא לשיטת התוס' דיין לא הוה מדברים הטעונים ב"א במקומן, אבל לשיטת רש"י והרשב"ם דיין הוה מדברים הטעונים ב"א במקומן וכל שלא ברך ב"א הוה כבאמצע שתי' ואף שמשנה מקומו ושותה ע"ד שתייתו הראשונה שותה לגמור שתייתו ולברך ב"א אחת על שתייהן, וא"כ למה צריך לברך עוד הפעם על היין שלאחר הסבה, ויקשה מברייתא זו ארב חסדא שפסקו כמותו, ולא משמע מרש"י שם שמפרש כהמאירי שכששתו לא היה דעתם כלל על הסעודה וז"ל רש"י אע"פ שכל א' וא' ברך לעצמו, צריכים עוד ברכה שאין ברכה ראשונה פוטרתו שאין הראשון קרוי לפני המזון שאינו במקום סעודה והאי בתרא הוא יין שלפני המזון, עכ"ל, הרי שמשמע מדבריו שצריך לברך עוד הפעם מדשינה מקומו, וקשה כנ"ל, ועוד דלפי המבואר ברש"י (פסחים ק"א:): ד"ה ממקום למקום לא, פי', לא הוה שינוי מקום ופירש"י שם כגון מבית לאיגרא, הרי שסובר רש"י דמחדר לחדר לא הוה שינוי מקום וא"כ קשה מברייתא זו אפילו על רב ששת, דכו"ע מודים דכל שלא שינה מקומו א"צ לברך, אלא אם נאמר דרש"י יפרש כהראשונים דקביעות סעודה הוה כשינוי מקום, ואז קשה רק על ר"ח כנ"ל.

ויראה לי דאפשר דגם ר"ח יודה דצריך לברך בגין זה, דטעמו דר"ח דאע"פ ששינה מקומו כיון שאגוד עדיין למקומו הראשון שאכל שצריך לחזור שם ולברך לא בטלה קביעותו הראשונה ועדיין הוא באמצע סעודה, ומה שאוכל במקום שני הוה כגמר סעודתו הראשונה, ואימתי יתכן לומר הכי, דוקא אם קבע עצמו לאכול או לשתות במקום א' וגומר במקום אחר י"ל דאוכל ע"ד קביעותו הראשונה, אבל בסדר הסבה נהפוך הוא שבתחלה אכלו ושתו שלא בקביעות אלא באופן ארעי עד שעלו והסבו וקבעו עצמם לסעודה לאכול ולשתות, ואיך אפשר לומר שמה ששותה לאחר הסבה הוא ע"ד קביעותו הראשונה שהרי סדור ההסבה מוכיח שאינו כן

שבתחלה לא היתה קביעות כלל ושתייתו השניה היא בקביעות, ומיד שעלו והסבו פסקה שתייתן הראשונה.

ביאור בפ"י הר"ח בדעת רב חסדא

ואביא סמוכין לסברא זו מפירוש הר"ח (פסחים ק"א; וז"ל אלא כי הא דר"ח דאמר שינוי מקום צריך לברך ברכה אחרת לא אמרן אלא בדברים שאין טעונין ברכה ראשונה (צריך להגיה — אחרונה) והיא ברכת הוימון (אולי צ"ל המזון) לאחריהן במקומן (אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהן במקומן) אם הלך למקום אחר וטעם שם ארעי א"צ שם לברך מ"ט לקיבעיה הדר, ור"ש אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך ברכה במקום שהלך ואח"כ יטעום שם, עכ"ל הר"ח.

וצ"ב למה כ' שאם הלך למקום אחר וטעם שם ארעי א"צ לברך לר"ח ומשמע שאילו אכל שם אכילת קבע גם לר"ח היה צריך לברך ברכה ראשונה קודם אכילה, מ"ט, אלא הוא כדברינו הקודמים שאם אכל במקום א' וטעם רק ארעי במקום שני י"ל דעדיין קביעותו הראשונה עומדת ולקיבעיה הדר, אבל אם יקבע עצמו לאכול אכילת קבע במקום שני, אין לומר שהוא המשך קביעותו הראשונה, ונהי שרש"י אינו מפרש כן י"ל דהיינו דוקא כשקבע עצמו לאכול במקום ראשון ועדיין אגוד למקומו הראשון לא בטלה קביעותו אבל אם אופן האכילה או השתיה הוא בדוקא שבמקום ראשון יאכל או ישתה באופן ארעי ובמקום שני בקביעות, גם רש"י יודה להר"ח שא"א לומר לקיבעיה קמא הדר, וה"ה בעניננו שבתחלה אוכלים באופן דארעי בדחיפות ובעמידה ואח"כ קובעים עצמם לאכילה, וכה"ג גם לר"ח הוה שינוי מקום הפסק וצריך לברך, וממילא צריך לברך ב"א אמה שאכל ושתה קודם הסעודה.

אמנם עדיין אינו מיושב פסק דינו של המחבר והגר"ז ושהרמ"א הסכים לזה שמברך על ההבדלה ומכוין שלא לפטור את היין בתוך הסעודה ואז צריך לברך ב"א על יין הבדלה דהתם איירי אפילו שותה יין הבדלה על שלחנו, ולא קשה כיון דיין הבדלה שותה לחובת המצוה אין שייך לומר כ"כ שקבע עצמו לשתייה.

אמנם אע"פ שסברא זו מילתא דמתקבלא היא, חידוש הוא ומחידוש לא ילפינן להלכה להצריך לברך, ובפרט שהקושיא על רש"י יש ליישב שמפרש שברייתא זו אתיא כר' יהודה דלעולם שינוי מקום הוה הפסק אפילו באכל דברים הטעונים ב"א במקומן, ועוד הא רוב ראשונים פירשו כהתוס' דהוה כשינוי מקום וציינו להגמ' פסחים, משמע דהוה מטעם דשינה מקומו ויין הוה מדברים שאין טעונים ב"א במקומן, וא"כ חזרה קושייתנו לדוכתה.

ביאור בספיקת התוס' והראשונים בענין אם יין שלפני המזון פוטר את היין שבתוך המזון

וכדי להבין את הענין לאשורו צריך להעמיק בדברי תוס' והראשונים ששקלו וטרו אם יין שלפני המזון פוטר את היין שבתוך המזון, ורבותינו בעלי התוס' (ברכות מ"ב: פסחים ק:) הביאו בתחלה ראייה מאותם בני אדם שקידשו בביהכ"נ שסבר ר"י דאף ידי יין יצאו, ואף שאין הלכה כר"י היינו משום דשינוי מקום הוה הפסק, אבל באותו מקום כו"ע מודים דפוטר את היין שבתוך המזון, ודחו ראייה זו דילמא כונת ר"י שברכת בופה"ג שבירך בביהכ"נ פוטר את היין שלפני המזון ששותה בביתו ולא בתוך המזון, ופשטו ממשנת (ברכות מ"ד.) דיין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון וכש"כ יין שבתוך המזון, שזה לשנות וזת לשנות יעוי"ש בדבריהם.

וצל"ד מה ס"ד לומר שכשמברך על היין שלפני המזון ובדעתו לשנות בתוך המזון שלא יפטרנו בברכה זו, הא היין לפניו ובדעתו לשנות, ולמה נאמר שאכילת מקצת הסעודה תהיה הפסק ביניהן, צא ולמד, הא רב אשי סבר דברך אכסא קמא א"צ לברך אכסא דברכתא, דבהמ"ז לא הוה הפסק כיון שבדעתו לשנות, כש"כ שאין אכילה הפסק לשתי', ואף שאין הלכה כרב אשי היינו משום דבהמ"ז סלוק סעודה הוא, אבל אין אכילה סלוק לשתייה.

חקירה בהיתר הנאת אכילה של כל הסעודה בברכה שבירך בתחלת הסעודה

ונראה לומר שיש לחקור בתק"ח לברך ברכה מלפניה על האוכלין ומשקין, אם התקנה היתה שתהא הברכה עולה על כל מה שיאכל וישתה בסעודה זו והוה כאילו ברך על כל כוס וכוס, ועל כל פרוסה ופרוסה, ואף שהפסיק בינתיים בשיחה או בעסק אחר שאינו מצורך אכילה והוה הפסק בין הברכה להנאת אכילה וא"כ בדין היה שיחזור ויברך כמבואר בגמ' ברכות (מ'). בענין טול ברוך וכו', י"ל דהיינו דוקא בהפסיק בין הברכה לתחלת הנאה ואז ההפסק מונע את הברכה מלחול על ההנאה, אבל אם ברך על עשר פרוסות וחלה הברכה על פרוסה אחת אז אין בכח ההפסק בין פרוסה ראשונה לשניה לבטל את כח הברכה, שכיון שנברכה נברכה ועושה את שלה.

וגדולה מזו אנו רואים שכפי פי' התוס' בשאין לו ירק אחר לכרפס נוטל מרור לכרפס ומברך בופה"א ועל אכילת מרור אע"פ שאינו יוצא ידי מצותו באכילת מרור זו, אלא באכילת מרור שבתוך הסעודה, ואע"פ שסח בינתיים שלא לצורך מצות מרור ולא הוה הפסק, ובאור דבריהם נ"ל שהפסק בין ברכה להנאה או למצוה

שמצריכו לברך עוד הפעם אינו מצד ההפסק עצמו, אלא כיון שצורך הברכה היא לאומרה עובר לעשייתה ולהסמיכה ככל האפשרות להדבר שעליו מברך, ולפיכך אסור להפסיק ביניהם, ואם הפסיק צריך לברך, אבל אם צורך הברכה הוא לברכה הרבה זמן קודם עשיית המצוה ואז הוא זמנה הראוי אז אין ההפסק מחייבו לברך עוד הפעם שהרי ברך בזמן הראוי לברך, וכיון שסבר ר"ח שלאחר שמילא כריסו ממנו אינו ראוי לברך על אכילת מרור דהוה כחוכא וטלולא, א"כ זמן הראוי לברך הוא כשאוכל המרור בפעם הראשון לכרפס, ושוב לא איכפת לן מה שמפסיק בינתיים. וה"ה וכש"כ כשאוכל הרבה פרוסות או שותה הרבה כוסות שזמנם הראוי לברך עליהם הוא בזמן אכילת פרוסה הראשונה ושוב אין ההפסק בשיחה מצריכה לברך עוד הפעם, ועוד כיון שאין לאסור את האדם מלדבר או מלעסוק בצרכיו בזמן הסעודה, וכך היא דרך הסעודה תו לא הוה הפסק.

או דילמא נאמר לאידך גיסא שמתחלה לא תיקנו הברכה על כל מה שאוכל ושותה, ומברך רק על תחלת אכילתו או אמה שאוחז בידיו, והשאר אוכל בלא ברכה ואין כאן איסור של הנאה בלא ברכה, כיון שכל מה שאוכל ושותה הוא המשך מאכילתו או שתייתו הראשונה ונגררים אחריה, שהכל הולך אחר הראש, נפטרים מברכה מדין גרירה, (ודע שבענין זה אין שיך לומר שנשאל את המברך מה כיון בברכה שברך, שאעפ"י שיאמר שלא כיון להדיא לברך על כל מה שיאכל, עכ"פ כל העושה על דעת חכמים הוא עושה, ואם תקנתם הייתה להצריך ברכה על כל מה שאוכל ושותה, גם רצון המברך הוא לעשות כרצונם). והנה ממה שפסק הרמב"ם עפ"י הירושלמי שאם אחז פרי בידו וברך עליה ונפלה מידו ונאבדה צריך לברך עוד הפעם, ומשמע אעפ"י שהיו פירות אחרים מונחים לפניו, ומשמע דסובר כאופן הב' שעיקר הברכה הוא על מה שאוחז בידו ומה שאוכל אח"כ פטור מברכה מדין גרירה. וכיון שלא חלתה הברכה אמה שברך צריך לברך עוד הפעם, ויש להאריך בענין זה ואכ"מ.

תליית ספק התוס' בחקירה הנ"ל

והנה בחקירה זו יש לבאר ספיקת התוס' אם ברך על היין שלפני המזון אם פוטר את היין שבתוך המזון, דאם נאמר כאופן הא' שהברכה עולה על כל מה שאוכל או שותה והוה כאילו ברך להדיא על היין שלפני המזון ועל היין שבתוך הסעודה, אין סברא לומר שלא יפטרנו, דאין אכילה הפסק לשתייה, אבל אם נאמר כאופן הב' שהברכה רק על הכוס ששותה עכשיו, ועל שאר הכוסות לא ברך אלא שהם פטורים מברכה מפני שנגררים בתר התחלת השתיה, אז יש מקום גדול לומר דדוקא בשותה כולם שלא בתוך הסעודה, או כולם בתוך הסעודה שהאחרונים נגררים בתר הראשון, אבל בברך על היין שקודם הסעודה, ושותה אח"כ בתוך הסעודה, אין היין שהוא יין הסעודה שבא לשרות האכילה נגרר בתר היין שקודם הסעודה, וכיון שאין נגררים בתר היין שקודם הסעודה צריך לברך עליהם כיון שלא

ברך עליהם, ויראה לי שאם כיון להדיא לפטור את היין שבתוך המזון, י"ל שפטור מלברך, ועי' בדרכי משה שהביא בשם שלטי הגבורים שאם ברך על היין שבתוך הסעודה וכיון להדיא לפטור את היין שאחר הסעודה, שפותרתו אפילו לדידן שאין יין שבתוך המזון פוטר את היין שלאחר המזון.

ופשטו להלכה שיין שלפני המזון פוטר את היין שבתוך המזון, וצ"ל שעיקר ראייתם הוא מהמ"ד שיין שבתוך המזון פוטר את היין שלאחר המזון ולא ממה שיין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון — דו"ק והבן.

טעמים להכרעה שיין שקודם המזון פוטר את היין שבתוך המזון ובאור מחלוקת הרמב"ן והר"ן עם התוס' והטור

וצריך לדייק מהו באמת הטעם שפותרתו, וי"ל בב' אופנים: (א) שמכאן ראייה לאופן הא' שהברכה עולה על כל הכוסות ששותה. (ב) שכיון ששותה סמוך לסעודה ובדעתו לשתות בתוך הסעודה הוה כהתחיל כבר לשתות יין הסעודה וכולה כחדא שתייה היא, ובפרט שיין שבתוך הסעודה נפטר מלברך מחמת היין שלפני המזון הרי ידים מוכיחות שאגוד היין שלפני המזון עם היין שבתוך המזון, ולפי טעם הב' יש סברא גדולה לומר שאפילו שתה מים קודם הסעודה כשעור רביעית ושותה מים בתוך הסעודה הוה כשתיה אחת וא"צ לברך ברכה אחרונה על המים ששתה קודם הסעודה כסברת המג"א סימן וספיקת החיי אדם (כלל מ"א) ועיי"ש בנשמת אדם, ואף שדחו ראיתו מהמאור, עכ"פ ניתן לומר הדבר מצד עצמו.

ונ"ל שבב' הטעמים חולקים הרמב"ן, הר"ן וסייעתם שסוברים שיין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון ואעפ"י ששני היינות נפטרים בברכה אחת, אעפ"י כ סוברים שצריך לברך ב"א אמה ששתה קודם הסעודה, והיינו שהם סוברים כטעם הא' שברכת היין שלפני המזון פוטר את היין שבתוך המזון משום דהוה כאילו ברך גם על היין שבתוך המזון ולא משום שהן כשתייה אחת, ולפיכך צריך לברך ברכה אחרונה על היין שלפני המזון.

אבל התוס' והטור (סי' תע"ג) סוברים כאופן הב' שטעם שיין שלפני המזון פוטר את היין שבתוך המזון מפני שהן חשובות כשתיה אחת כיון שהברכה שלפניה מקשרתן, וזה מוכיח ששתיית יין הסעודה התחילה כבר קודם הסעודה, וא"צ לברך ב"א איין שלפני המזון שנפטרים בב"א בגרירת היין שבתוך הסעודה שנפטר בברכת המזון.

והיוצא מדברינו שלשיטת התוס' והטור שפסק המחבר כמותם (עי' שו"ע או"ח סי' תע"ג לענין כרפס) ולענין יין הבדלה, הטעם שיין שלפני המזון פוטר את

היין שבתוך המזון מברכה שלפניה, וא"צ לברך ב"א איין שקודם המזון הוא מחמת שנחשב כאילו שתה היין שלפני המזון בתוך המזון, או שהיין שלפני המזון ג"כ נחשב להתחלת יין הסעודה.

והנה בדינו של ר"ח שאוכל דברים הטעונים ב"א במקומה ומשנה מקומו ואוכל במקום אחר א"צ לברך דאמרינן לקיבעיה הדר, הטעם הוא דאמרינן שעדיין אגוד לקביעותו הראשונה ומה שאוכל במקום אחר נגרר בתר קביעותו הראשונה והרי הוא כאילו גומר סעודתו הראשונה וא"צ לא ברכה שלאחריה אמה שאכל ולא ברכה שלפניה אמה שאוכל במקום שני.

ובזה יתיישב היטב קושיתנו שהקשינו על הרמ"א שהסכים לדינו של המחבר שבהבדיל קודם הסעודה וכיון שלא לפטור את היין שבתוך הסעודה, שצריך לברך ב"א על יין הבדלה, והקשינו דלפסקו של הרמ"א הוה יין מדברים הטעונים ב"א במקומן וכל זמן שלא ברך לא פסקה שתייתו ולענין ב"א כרוך היין שקודם המזון עם היין שבתוך המזון ואמאי צריך לברך ב"א על יין הבדלה, ולפי דברינו הקודמים, מובנים הדברים מאד, ונאמר בזה שאם באנו להשתמש בדינו של רב חסדא הרי אתה צריך לומר שהיין שבתוך הסעודה נגרר ונטפל לשתיית יין שקודם הסעודה והוה כאילו שתה קודם הסעודה, וא"כ איך אתה רוצה לפוטרו בבהמ"ז מב"א ודוקא אם היין שבתוך המזון נפטר מברכה לפניה משום שברך על היין שקודם המזון, אז י"ל דהוה כשתי אחת ונגרר היין שקודם הסעודה ליין שבתוך הסעודה והוה כשתי אחת, ולפיכך נפטר גם מב"א, אבל מחמת דינו של רב חסדא הוא להיפוך שהשתי השני הוא ע"ד קביעותו הראשונה ונטפל שתי השניה להראשונה, ואין מה לקשר היין שקודם הסעודה להסעודה, כנלע"ד.

והנה בברך על היין שלפני המזון שפוטור את היין שבתוך המזון, שזה מוכיח שהיין שלפני המזון כרוך להיין שבתוך המזון, ולפי דעת ר"ח י"ל להיפוך שהיין שבתוך הסעודה נטפל להיין שקודם הסעודה, ולא נפטר מב"א וכיון שחייב לברך ב"א על היין שלפני המזון א"כ בדין שלא יפטור את היין שבתוך המזון לפי סברת התוס' (פסחים ק':) י"ל דספק ברכות לקולא, ועוד כיון שאין צורך להשתמש בדינו של ר"ח לפטור מב"א מחמת שטעונים ב"א במקומן, דגם לולא דין זה הוה כשתי אחת ובהמ"ז פוטרתה הוה כמאן דליתא כאן דינא דר"ח.

ונחזור לעניננו, אם אכל פירות מז' המינין קודם סעודת הנישואין ואוכל מהם בתוך הסעודה, אם דעתו היה לאכול מהם בתוך הסעודה א"צ לברך ברכה שלפניה אמה שיאכל ולא ב"א אמה שאכל קודם כיון דב' האכילות נפטרות בברכה אחת, אמנם עדיין יש להסתפק בזה כיון שבינתיים שינה מקומו ואלמלא דינו של ר"ח היה צריך לברך עוד הפעם על הפירות שאוכל בתוך הסעודה, ורק כיון שטעונים ב"א במקומן הרי הוא כאילו לא פסקה אכילתו הראשונה וכיון שנגררים הפירות שבתוך

הסעודה בתר הפירות שקודם הסעודה, י"ל שאין בהמ"ז שבאת על הסעודה פוטר את הפירות שאכל קודם הסעודה, וצ"ע לדינא.

ונראה שאחר בהמ"ז יאכל מהם כשיעור ויכוין בב"א לפטור מה שאכל קודם הסעודה.

אך בד"א שכיון להדיא לפטור את הפירות שיאכל בתוך הסעודה, אבל בסתמא יראה לי שבענינונו כו"ע יודו לסברת המאירי שעקר דעתו מלאכול ולשתות, או ביתר שאת שמתחלה לא כיון בשעת הברכה על הפירות שיאכל בתוך הסעודה די ש הפסק זמן רב ביניהם, ובנתיים הולכים לחופה ומתחלה ברך רק על הפירות שאוכל, והפירות האחרים לא היו לפניו, וצריך לברך ברכה ראשונה על הפירות שיאכל.

אכל קודם הסעודה ולא ברך עליהם ב"א ונזכר אחר ברהמ"ז — מה דינו

(1) אכל כל מיני מזון, או דייסא כל שנעשה מקמח של ה' מיני דגן אפילו לא אכל מהם בתוך הסעודה, ונזכר אחר שברך בהמ"ז אין צריך לברך ב"א שבדיעבד בהמ"ז פוטרם (מ"ב סי' ר"ח ס"ק ע"ה).

(2) שתה יין קודם הסעודה ולא ברך ב"א ונזכר לאחר ברהמ"ז — הדין כבסעי' (1) (ושם ס"ק ע"ו).

(3) וכן אם אכל תמרים קודם הסעודה ולא ברך ב"א ונזכר לאחר ברהמ"ז — הדין כבסעיף (1). שכל דברים הנ"ל כיון שמסעדים את הלב בדיעבד בהמ"ז פוטרם.

(4) אכל כל מיני פירות אפילו אלה שברכתן ברכה אחת מעין שלש חוץ מתמרים, ולא אכל מהם בתוך הסעודה, אפילו נזכר לאחר שברך ברהמ"ז, צריך לברך ב"א, שאין ג' ברכות פוטר ברכה אחת מעין ג' חוץ מהדברים המפורשים בסעיפים (1)(2)(3) (שו"ע או"ח סי' ר"ח סעי' י"ז).

(5) אכל כל דבר שברכתו האחרונה היא בורא נפשות רבות קודם הסעודה, הן שלא אכל מהם בתוך הסעודה, או אכל מהם בתוך הסעודה ונפטרים מברכה ראשונה מחמת הסעודה, אם לא ברך ברכה אחרונה ונזכר לאחר ברהמ"ז יברך בורא נפשות אחר ברהמ"ז, שאין ברהמ"ז פוטר מלברך ברכת בורא נפשות, ועיין בסוף אופן ד'.

ודע שכל פרטי הדינים נאמרו רק באופן שסדר בית המשתה של החתונה הוא כמו שציירתי בהתחלת דברי, אבל באופן שקודם מסדרים החופה וקידושין ואח"כ

מכבדים את האורחים בהרבה מיני מאכלות ומשקאות ומיד אחר זה נוטלים ידיהם לסעודת הנישואין, ולפעמים הוא באותו חדר עצמו יש להתיישב בזה הרבה. ובס"ד נחזור לזה.

אופן 2ב) — אכל קודם הסעודה דברים שברכת המוציא פוטרתן ואוכל מהם גם בתוך הסעודה

אכל בשר ודגים קודם הסעודה ואוכל מהם בתוך הסעודה צריך לברך ב"א אמה שאכל קודם הסעודה, ואעפ"י שהמג"א (סימן קע"ד ס"ק י"ד) נסתפק אם צריך לברך ב"א, וכתב דלדעת המאור א"צ לברך, והח"י אדם דחה ראיתו מהמאור, וכתב שלצאת מידי ספק, יאכל או ישתה אחר בהמ"ז דבר שברכתו בורא נפשות רבות ויכוין לפטור מה שאכל קודם הסעודה, המ"ב (סי' קע"ו) הכריע שצריך לברך ב"א אמה שאכל קודם.

וכש"כ בנידון דידן צריך לברך ב"א לכולי עלמא מחמת הנימוק שכתבתי באופן 2א) שכשברך בתחלה עליהם באולם קבלת פנים לא היה דעתו כי אם אמה שאוכל שם, ולא על מה שיאכל בסעודה.

אופן 3) אכל מיני מזונות קודם הסעודה ואוכל מהם בתוך הסעודה

אכל מיני מזונות שהם ודאי פת הבאה בכיסנין ואוכל מהם בתוך הסעודה, כיון שברכת בומ"מ פוטרתו מלברך אפת הבאה בכיסנין שבתוך הסעודה באנו לידי ספק הנ"ל, שלחד גיסא י"ל כיון שהבומ"מ שקודם הסעודה פוטרתו מלברך בומ"מ אפת הבאה בכיסנין שבתוך הסעודה א"צ לברך ב"א כשיטת הטור בסי' תע"ג בענין כרפס, אמנם לאידך גיסא י"ל כיון ששינה מקומו ואלמלא טעמו של ר"ח שבדברים הטעונים ב"א במקומן אין שינוי מקום הפסק ונחשב כאילו ממשיך אכילתו הראשונה ומה שאכל קודם הסעודה אינו נטפל למה שאוכל תוך הסעודה, אלא להיפוך שמה שאוכל בתוך הסעודה נטפל לאכילתו הראשונה י"ל דצריך לברך ב"א — ויראה לי שיברך בהמ"ז ויכוין להדיא לפטור את הפת הבאה בכיסנין שאכל קודם הסעודה.

אופן 4) והאוכל מיני מזון שהם ספק פת גמור או פת הבאה בכיסנין שרק מדין ספק מברך בומ"מ ועל המחיה, אפילו אינו אוכל מזה בתוך הסעודה יכוין לפטור בבהמ"ז כהכרעתו של מרן המ"ב (בביאור הלכה, סימן קע"ו ד"ה ברך על הפרפרת).

ודע שבכל מקום שכתבנו שצריך לברך ב"א היינו אם לא שהה כ"כ שהוא נרעב או תאב לאוכלם — או שעבר זמן של ע"ב רגעים (סי' קפ"ד סעי' ה', מ"ב, שם, ס"ק י"ט).